

Καταγραφή Προφορικής Ιστορίας

Οδηγός για συνεντεύξεις προφορικής
ιστορίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Τίτλος Έργου: «ΕΔΩ ΠΟΥ ΜΕΓΑΛΩΣΑΜΕ – Προσφυγικές ιστορίες από το Ροδοχώρι Ημαθίας» Φορέας Υλοποίησης: EDUQUEST Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία
Πρόγραμμα Χρηματοδότησης: Δημιουργική Ελλάδα 2025 – Υπουργείο Πολιτισμού

Συγγραφή / Επιμέλεια: Βασιλειάδης Χαράλαμπος, Βογιατζής Στέργιος, Θεολόγης Γεώργιος, Ρωμνιοπούλου Δέσποινα, Τσίτσης Αναστάσιος
Σχεδιασμός / Γραφιστικά: EDUQUEST Έτος: 2025

Πνευματικά Δικαιώματα & Άδεια Χρήσης: © 2025 EDUQUEST. Το παρόν έργο διατίθεται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνές (CC BY-NC-SA 4.0).

Αποποίηση Ευθύνης (Disclaimer): Η παρούσα έκδοση χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού. Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτήν είναι αποκλειστική ευθύνη των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις επίσημες θέσεις του Υπουργείου Πολιτισμού.

Περιεχόμενα

Α. Εισαγωγή. 4

Β. Η σημασία της προφορικής ιστορίας. 8

Γ. Προετοιμασία για την καταγραφή. 13

Δ. Επίλογος. 27

Ε. Παράρτημα. 30

Βιβλιογραφία. 32

Α. Εισαγωγή

Η προφορική ιστορία αποτελεί διεθνώς αναγνωρισμένη ερευνητική πρακτική για **την καταγραφή εμπειριών και μνημών** που δεν αποτυπώνονται στις επίσημες πηγές. **Μέσα από συνεντεύξεις, δίνεται φωνή σε ανθρώπους** που, αν και δεν έχουν γράψει την ιστορία, τη βίωσαν. Είναι μια μεθοδολογία που συνδυάζει την ιστορία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία και τη λαογραφία, και εφαρμόζεται ευρέως σε προγράμματα πολιτιστικής κληρονομιάς, εκπαίδευσης και κοινοτικής ενδυνάμωσης.

Ειδικότερα, το παρόν εγχειρίδιο σχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου «ΕΔΩ ΠΟΥ ΜΕΓΑΛΩΣΑΜΕ – Προσφυγικές ιστορίες από το Ροδοχώρι Ημαθίας», που υλοποιείται από την **EDUQUEST** υπό την αιγίδα και με την οικονομική υποστήριξη του **Υπουργείου Πολιτισμού**. Αφορμή στάθηκε η ανάγκη διάσωσης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του Ροδοχωρίου, ενός ορεινού οικισμού με έντονο ιστορικό αποτύπωμα, καθώς δημιουργήθηκε από Πόντιους πρόσφυγες της Μικράς Ασίας. Μέσα από την καταγραφή των βιωμάτων και των προφορικών μαρτυριών των ηλικιωμένων κατοίκων του, το εγχειρίδιο αυτό φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα πρακτικό εργαλείο διαγενεακής σύνδεσης, διασφαλίζοντας ότι οι μνήμες και η ταυτότητα της κοινότητας θα παραμείνουν ζωντανές και προσβάσιμες στις επόμενες γενιές.

Το παρόν εγχειρίδιο, επίσης, βασίζεται σε βέλτιστες πρακτικές που έχουν αναπτυχθεί από διεθνείς φορείς όπως το Oral History Association (ΗΠΑ) και το Smithsonian Institution Archives, καθώς και σε ελληνικές πρωτοβουλίες όπως το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και το πρόγραμμα “Memories of the Occupation in Greece”, που ανέδειξαν τον ρόλο της μαρτυρίας ως πολύτιμης ιστορικής πηγής.

Η καταγραφή μαρτυριών δεν είναι μόνο εργαλείο τεκμηρίωσης του παρελθόντος. Είναι και πράξη **κοινωνικής ευαισθητοποίησης, ενδυνάμωσης, και διαγενεακής σύνδεσης**. Η αφήγηση, όταν γίνεται με σεβασμό και ακρίβεια, ενισχύει τη συνοχή της κοινότητας και λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στο χθες και στο σήμερα.

Αυτός ο οδηγός δημιουργήθηκε για εκπαιδευτικούς, πολιτιστικούς φορείς, νέους, φροντιστές ηλικιωμένων, άτυπους ερευνητές και κάθε ενδιαφερόμενο. **Δεν προϋποθέτει ειδίκευση**, αλλά προσφέρει σαφή βήματα και εργαλεία για την υπεύθυνη καταγραφή προφορικών ιστοριών: από την προετοιμασία και τη συνέντευξη, έως την τεκμηρίωση, την επεξεργασία και την κοινοτική αξιοποίηση του υλικού.

Η ανάγκη για τέτοια εγχειρίδια είναι σήμερα πιο έντονη από ποτέ. Σε μια εποχή που η ψηφιακή τεχνολογία αλλάζει τον τρόπο που θυμόμαστε, η ανθρώπινη φωνή παραμένει αναντικατάστατη.

1. Σκοπός εγχειριδίου

Το εγχειρίδιο αυτό δημιουργήθηκε για να καλύψει ένα πρακτικό κενό: πώς μπορούμε, χωρίς εξειδίκευση, να καταγράψουμε σωστά και με σεβασμό τις προφορικές ιστορίες ανθρώπων της κοινότητας. Δεν απαιτεί προηγούμενη εμπειρία. Αρκεί η πρόθεση να ακούσουμε με προσοχή και ευαισθησία.

Ο στόχος του είναι **διπλός**:

1. Να δώσει σαφείς, κατανοητές, οδηγίες, σε όποιον θέλει να συλλέξει μαρτυρίες (από έναν εκπαιδευτικό σε ένα σχολείο, μέχρι έναν νέο που ρωτά τον παππού του για το παρελθόν).
2. Να εξασφαλίσει ότι η διαδικασία γίνεται με σεβασμό στην ανθρώπινη εμπειρία και με αξιοποιήσιμο αποτέλεσμα, ώστε οι ιστορίες να μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σε δράσεις πολιτισμού, εκπαίδευσης ή τοπικής προβολής.

Μέσα από συγκεκριμένα βήματα, παραδείγματα και εργαλεία, **το εγχειρίδιο καθοδηγεί**:

- στο πώς να προσεγγίσουμε αφηγητές με εμπιστοσύνη,
- τι είδους ερωτήσεις να κάνουμε,
- πώς να τεκμηριώσουμε το υλικό σωστά,
- και πώς να το αξιοποιήσουμε δημιουργικά, εντός ή εκτός τάξης.

Δεν πρόκειται για ακαδημαϊκή μελέτη. Δεν στοχεύει στην παραγωγή «τέλειου» ιστορικού υλικού, αλλά στη διάσωση σημαντικών εμπειριών και στη συμμετοχή περισσότερων ανθρώπων στην τεκμηρίωση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Είναι ένα εργαλείο δράσης, σχεδιασμένο για να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από εκπαιδευτικούς, πολιτιστικούς φορείς, νέους, φροντιστές ηλικιωμένων, συλλόγους και άτυπους ερευνητές.

Σε μια εποχή που οι ανθρώπινες αφηγήσεις χάνουν έδαφος μπροστά στην ταχύτητα της πληροφορίας, ο **σκοπός του εγχειριδίου** είναι να υπενθυμίσει την αξία της ανθρώπινης φωνής και της μνήμης.

2. Τι ΔΕΝ είναι

Αυτό το εγχειρίδιο **δεν είναι ακαδημαϊκή πραγματεία για την ιστοριογραφία**. Δεν επιχειρεί να αναλύσει θεωρητικά ρεύματα, ούτε υποκαθιστά την ιστορική έρευνα. Αντί γι' αυτό, εστιάζει στην πρακτική πλευρά της προφορικής ιστορίας: πως καταγράφεται με ακρίβεια και ευαισθησία μια προσωπική μαρτυρία, πως συνδέεται η μνήμη με τον τόπο και την κοινότητα.

Δεν είναι δημοσιογραφικός οδηγός συνεντεύξεων. Δεν στοχεύει στην παραγωγή ειδησεογραφικού περιεχομένου, αλλά στην καταγραφή ανθρώπινων εμπειριών με βάθος, σεβασμό και προσοχή.

Δεν απαιτεί εξειδικευμένο εξοπλισμό ή τεχνικές γνώσεις. Δεν απευθύνεται αποκλειστικά σε ειδικούς ή ερευνητές. Αντιθέτως, είναι σχεδιασμένο για να μπορεί να αξιοποιηθεί από μη ειδικούς. Λόγου χάρη εκπαιδευτικούς, νέους, πολιτιστικούς συλλόγους και πολίτες που θέλουν να ακούσουν, να καταγράψουν και να διασώσουν ιστορίες.

Δεν αποσκοπεί στη δημιουργία ενός «τέλειου» υλικού. Αντιθέτως, αναγνωρίζει την αξία της αυθεντικότητας και της προσωπικής μαρτυρίας, ακόμα κι αν αυτή δεν είναι απόλυτα δομημένη. Η προφορική ιστορία αφορά τη μνήμη, την εμπειρία και τη συναισθηματική αλήθεια του αφηγητή.

Τέλος, **δεν υποκαθιστά τους φορείς ή τις υπηρεσίες πολιτισμού που έχουν ως αποστολή την επιστημονική τεκμηρίωση της ιστορίας.** Αντίθετα, μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά. Τουτέστιν, ως μέσο ενεργοποίησης της κοινότητας, ως τρόπο επαφής με την μνήμη και ως πρώτο βήμα προς την ενσυνείδητη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Β. Η σημασία της προφορικής ιστορίας

1. Ορισμός

Η προφορική ιστορία είναι η μεθοδολογική **πρακτική συλλογής και ερμηνείας προσωπικών αφηγήσεων για το παρελθόν**, όπως αυτές θυμούνται, κατασκευάζονται και ανακαλούνται στο παρόν. Δεν αποσκοπεί απλώς στη συγκέντρωση γεγονότων, αλλά στην κατανόηση της σχέσης του ανθρώπου με τη μνήμη και την εμπειρία.

Η προφορική ιστορία λειτουργεί περισσότερο ως εργαλείο αυτογνωσίας παρά ως απλή συλλογή πληροφοριών. Η αφήγηση δεν είναι ποτέ μια ουδέτερη μεταφορά δεδομένων. Είναι μια **δημιουργική πράξη**, μέσα από την οποία οι άνθρωποι συνθέτουν την ταυτότητά τους και ερμηνεύουν τη θέση τους μέσα στην κοινωνία και την ιστορία.

Επιπλέον, **κάθε αφήγηση επηρεάζεται από τις συνθήκες της στιγμής**: από το κλίμα της συνέντευξης, τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ μας, την ηλικία, το φύλο και τις εμπειρίες του αφηγητή. Γι' αυτό στην προφορική ιστορία δεν αναζητούμε μια ψυχρή, "αντικειμενική" καταγραφή γεγονότων, αλλά εστιάζουμε στην προσωπική αλήθεια και το βίωμα του ανθρώπου που έχουμε απέναντί μας.

Σήμερα, η δύναμη της προφορικής ιστορίας φαίνεται περισσότερο όταν **φέρει στο φως όσα έχουν αποσιωπηθεί**. Είναι το μέσο για να ακουστούν επιτέλους οι φωνές ανθρώπων που ζούσαν στο περιθώριο ή στην αφάνεια, αποκαλύπτοντας αλήθειες που η επίσημη ιστορία συχνά αγνοεί.

Τέλος, η προφορική ιστορία είναι στενά συνδεδεμένη με την κοινοτική μνήμη, τη διαγενεακή μετάδοση και τη συναισθηματική κατανόηση του παρελθόντος. Η αφήγηση γίνεται «**χώρος συνάντησης**» μεταξύ προσωπικού και συλλογικού βιώματος.

2. Πώς διαφέρει από την κλασική ακαδημαϊκή ιστοριογραφία

Η παραδοσιακή ιστοριογραφία βασίζεται κυρίως σε γραπτές πηγές, αρχεία, επίσημα έγγραφα και στατιστικά δεδομένα, προσπαθώντας να προσεγγίσει τα γεγονότα με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντικειμενικότητα και απόσταση. Η προφορική ιστορία, αντίθετα, αντλεί υλικό από τη μνήμη και την προσωπική αφήγηση. Εν ολίγοις στοιχεία που είναι από τη φύση τους υποκειμενικά, φορτισμένα και σε συνεχή διαπραγμάτευση.

Η προφορική ιστορία δεν έρχεται να συγκρουστεί με την επίσημη ιστορία που μαθαίνουμε στα βιβλία. Αντίθετα, έρχεται να την **συμπληρώσει**, προσθέτοντας τις φωνές και τις εμπειρίες που λείπουν από τα κρατικά αρχεία. Είναι μια άλλη ματιά στο παρελθόν, που βάζει στο επίκεντρο τον άνθρωπο: πώς ένιωσε, τι θυμάται και τι σημασία δίνει ο ίδιος σε όσα έζησε.

Το ότι η κάθε μαρτυρία είναι υποκειμενική δεν είναι ελάττωμα, αλλά η ίδια η φύση της μνήμης. Η μνήμη δεν λειτουργεί σαν φωτογραφική μηχανή που βγάζει ακριβή αντίγραφα του παρελθόντος. Είναι μια ζωντανή διαδικασία: *κάθε φορά που θυμόμαστε, "ξαναχτίζουμε" την ιστορία μας*, φανερώνοντας τις αξίες, τους φόβους και τις ελπίδες που έχουμε σήμερα.

Κλασική ιστοριογραφία

- Γραπτά αρχεία, έγγραφα
- Κεντρικός στόχος
- Αναλυτής από απόσταση
- Γεγονότα, θεσμοί, χρονολογίες

Προφορική ιστορία

- Προσωπικές αφηγήσεις, προφορικές μαρτυρίες
- Δεν υφίσταται αυτούσια. Δίνεται έμφαση στο βίωμα
- Ενεργό μέλος στη διαδικασία
- Υποκειμενική εμπειρία, μνήμη, συναίσθημα

3. Γιατί είναι πολύτιμη στις κοινότητες

Η προφορική ιστορία δίνει φωνές σε ανθρώπους που ιστορικά αγνοήθηκαν ή αποκλείστηκαν από την επίσημη ιστορία. Για παράδειγμα, σε γυναίκες, παιδιά, πρόσφυγες, εργάτες, άτομα με αναπηρία, ψυχιατρικό παρελθόν ή χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο.

Επίσης, μια άλλη κοινότητα αποτελεί και η ΛΟΑΤΚΙ+, η οποία έχει αποκλειστεί συστηματικά από την αρχειακή μνήμη λόγω κοινωνικού στίγματος, λογοκρισίας και θεσμικού αποκλεισμού. Πολλά από τα άτομα της κοινότητας δεν είχαν ποτέ την ευκαιρία να καταθέσουν την εμπειρία τους δημόσια. Μέσα, όμως, από την προφορική ιστορία ανακτούν την αξιοπρέπεια της αφήγησης και διαμορφώνουν συλλογική ιστορική συνείδηση.

Σε κάθε περίπτωση, **η προφορική ιστορία δεν είναι απλώς εργαλείο τεκμηρίωσης, αλλά και ενδυνάμωσης: λειτουργεί ως πράξη αναγνώρισης για ανθρώπους που ιστορικά σιωπούσαν.**

4. Παραδείγματα εφαρμογής

Η προφορική ιστορία έχει γνωρίσει ευρεία εφαρμογή τις τελευταίες δεκαετίες, τόσο στην ελληνική πραγματικότητα όσο και διεθνώς, ως εργαλείο καταγραφής άυλης μνήμης, δημοκρατικοποίησης της ιστοριογραφίας και ενδυνάμωσης κοινοτήτων.

Ελλάδα

Στην Ελλάδα, τα πρώτα συστηματικά βήματα έγιναν τη δεκαετία του '90, κυρίως μέσα από πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα. Ωστόσο, η μεγάλη αλλαγή ήρθε την περίοδο 2009–2012. Τότε η προφορική ιστορία "βγήκε" από τα αμφιθέατρα και αγκαλιάστηκε από την κοινωνία. Πολίτες σε περιοχές όπως τα Χανιά, η Κυψέλη και ο Βόλος πήραν την πρωτοβουλία στα χέρια τους, δημιουργώντας τις πρώτες ομάδες και αρχεία μνήμης.

Από το 2013 και έπειτα, η συγκρότηση ομάδων όπως η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙΑ) και η ανάπτυξη ενός εθνικού Δικτύου Ομάδων Προφορικής Ιστορίας[1], σηματοδότησε μια μετατόπιση της προφορικής ιστορίας στον δημόσιο χώρο, με καταγραφές για την καθημερινότητα, την αντίσταση, τις μεταναστευτικές εμπειρίες, την εργασία, και τις αστικές μεταμορφώσεις.

[1] Για περισσότερες πληροφορίες ανατρέξτε στον παρακάτω σύνδεσμο <http://oralhistorygroups.gr/>

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε σε περιθωριοποιημένες φωνές, όπως οι γυναίκες του Εμφυλίου, αγρότες, πρόσφυγες, εργάτες ή ηλικιωμένοι. Το έργο «Ιστορίες Καθημερινής Αντίστασης» της ΟΠΙΑ αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα. Το 2022, σχετική ανάλυση του Αντωνίου στην Contemporary European History τεκμηρίωσε τη μετάβαση της προφορικής ιστορίας στην Ελλάδα από την ακαδημαϊκή σφαίρα στον δημόσιο και πολιτικό διάλογο.

Διεθνώς

Σε διεθνές επίπεδο, η προφορική ιστορία έχει εδραιωθεί ως εργαλείο τεκμηρίωσης και ανάδειξης ιστοριών που δεν καταγράφονται στα επίσημα αρχεία. Ιδρύματα όπως το USC Shoah Foundation στις ΗΠΑ έχουν συλλέξει πάνω από 55.000 μαρτυρίες επιζώντων του Ολοκαυτώματος και άλλων γενοκτονιών (π.χ. Ρουάντα, Καμπότζη), καθιστώντας την προφορική αφήγηση μέσο εκπαίδευσης, δημόσιας μνήμης και αναγνώρισης τραύματος.

Παρόμοια, η British Library στο Ηνωμένο Βασίλειο διαθέτει ένα από τα μεγαλύτερα αρχεία προφορικής ιστορίας παγκοσμίως, με καταγραφές από μετανάστες, γυναίκες, εργάτες και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, ενισχύοντας την κοινωνική πολυφωνία και τη συμπερίληψη. Επιπλέον, πρωτοβουλίες όπως το Queer Oral History Digital Collaboratory στον Καναδά και το Sweet Tea Project στις ΗΠΑ φέρνουν στο φως αφηγήσεις που διασταυρώνουν σεξουαλική ταυτότητα, φυλή και ταξική εμπειρία, ανατρέποντας την επίσημη λήθη.

Τα παραδείγματα αυτά δείχνουν πώς **η προφορική ιστορία λειτουργεί παγκοσμίως ως μέσο αποκατάστασης, ορατότητας και συλλογικής δικαίωσης**, προσφέροντας μια πλουραλιστική ανάγνωση του παρελθόντος που δεν χωρά στην παραδοσιακή γραμμική ιστοριογραφία.

Γ. Προετοιμασία για την καταγραφή

1. Τι ζητά η ηθική δεοντολογία

Η προφορική ιστορία δεν είναι απλώς μια τεχνική συλλογής πληροφοριών. Είναι μια πράξη μνήμης και ευθύνης. Η ηθική δεοντολογία αποτελεί το **θεμέλιο** κάθε σοβαρής προσπάθειας καταγραφής μαρτυριών, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για προσωπικές ιστορίες, τραυματικές ή βαθιά ταυτοτικές, όπως οι προσφυγικές αφηγήσεις.

Η βασική αρχή είναι ξεκάθαρη: ο σεβασμός στον αφηγητή. Αυτό σημαίνει πως:

- Η ιστορία του αφηγητή παραμένει υπό την ιδιοκτησία του, το οποίο σημαίνει ότι το δεχόμαστε με ευγνωμοσύνη.
- Ο ρόλος του υπευθύνου τη συνέντευξης είναι να ακούει και μην καθοδηγεί. Η ερώτηση δεν είναι εργαλείο για να αποσπάσει πληροφορίες, αλλά πρόσκληση για αυθεντική έκφραση.
- Η ιστορία δεν είναι ένα απλό σύνολο γεγονότων. Είναι μια βιωματική μαρτυρία που χρειάζεται σεβασμό, διακριτικότητα και φροντίδα στον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται.

Σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα (Oral History Association, British Library) η δεοντολογία περιλαμβάνει τις εξής βασικές δεσμεύσεις:

- **Ενημερωμένη συναίνεση:** ο αφηγητής πρέπει να γνωρίζει εκ των προτέρων τι περιλαμβάνει η διαδικασία, πώς θα χρησιμοποιηθεί το υλικό, πού θα προβληθεί, ποιος θα έχει πρόσβαση.
- **Ελευθερία έκφρασης και αποχής:** δεν επιτρέπεται πίεση ή παρότρυνση για να ειπωθεί κάτι που ο αφηγητής δεν επιθυμεί. Το δικαίωμα στη σιωπή είναι εξίσου σημαντικό με το δικαίωμα στο λόγο.
- **Ακριβής αναπαράσταση:** η παρουσίαση του υλικού πρέπει να είναι πιστή στο περιεχόμενο και στο πνεύμα της αφήγησης. Δεν αλλοιώνουμε, δεν απομονώνουμε αποσπάσματα για δραματοποίηση ή προβολή.
- **Προστασία της αξιοπρέπειας και την ιδιωτικότητας:** οποιαδήποτε αφήγηση σχετίζεται με ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, ιστορικά τραύματα ή στοιχεία τρίτων πρέπει να αντιμετωπίζεται με αυξημένη ηθική ευθύνη.

Η προφορική ιστορία, ιδίως σε μικρές κοινότητες όπως για παράδειγμα το Ροδοχώρι της Νάουσας, έχει έναν επιπλέον ρόλο: αναγνωρίζει και αποκαθιστά φωνές που παρέμειναν στο περιθώριο. Αυτός ακριβώς ο ρόλος ενισχύει την υποχρέωση των συνεντευξιαστών να κινηθούν με σεμνότητα και υπευθυνότητα.

2. Πώς διαμορφώνεται η σχέση εμπιστοσύνης

Η καταγραφή προφορικής ιστορίας βασίζεται σε ένα πλαίσιο διαπροσωπικής σχέσης, το οποίο πρέπει να διέπεται από **σεβασμό, σαφήνεια και αξιοπιστία**. Η εμπιστοσύνη ανάμεσα στον ερευνητή και τον αφηγητή δεν είναι αυτονόητη, αλλά αποτελεί προϋπόθεση για την εγκυρότητα και την ηθική εγκράτεια της διαδικασίας.

Η δημιουργία αυτής της σχέσης προϋποθέτει τα εξής:

- **Προσεκτική πρώτη προσέγγιση**, χωρίς παρουσία εξοπλισμού, όπου γίνεται μια ουσιαστική και κατανοητή ενημέρωση για τον σκοπό, το περιεχόμενο και τη χρήση του έργου.
- **Καλλιέργεια κλίματος ασφαλείας**, όπου ο αφηγητής έχει τη βεβαιότητα ότι ούτε θα εκτεθεί ούτε θα παραποιηθεί η αφήγηση του, και ότι διατηρεί το έλεγχο της συμμετοχής του στην όλη διαδικασία.
- **Διακριτική και μη παρεμβατική στάση του συνεντευξιαστή**, ώστε η αφήγηση να αναπτυχθεί αυθόρμητα και χωρίς εξαναγκασμό ή υπερβολικές καθοδηγήσεις.
- **Αναγνώριση της αξίας της προσωπικής εμπειρίας του αφηγητή**, η οποία προσεγγίζεται ως ιστορική πηγή, αλλά και ως πολιτισμικό τεκμήριο με σεβασμό στην προσωπική και συλλογική του ταυτότητα.

Η αξιοπιστία του ερευνητή ενισχύεται όταν συνδυάζει συνέπεια λόγων και πράξεων, σαφή πληροφόρηση, και σταθερή τήρηση των όρων που έχουν συμφωνηθεί. Μόνο υπό αυτές τις συνθήκες καθίσταται δυνατή η παραγωγή αυθεντικού και ουσιαστικού υλικού.

3. Νομικά & ηθικά ζητήματα

Η καταγραφή προφορικών μαρτυριών συνεπάγεται ευθύνη όχι μόνο ηθική, αλλά και νομική. **Η προστασία των δικαιωμάτων του αφηγητή** αποτελεί βασική προϋπόθεση για την νομιμότητα της διαδικασίας και την ηθική εγκυρότητα του τελικού υλικού.

Ενημερωμένη συναίνεση

Πριν από κάθε καταγραφή απαιτείται **ρητή τεκμηριωμένη συγκατάθεση** του ατόμου που πρόκειται να συμμετάσχει. Η συγκατάθεση:

- **Δίνεται εγγράφως**, μέσω ειδικά διαμορφωμένης φόρμας (βλ. Παράρτημα).
- **Πρέπει να είναι ενημερωμένη**, δηλαδή να έχει προηγηθεί πλήρης και σαφής ενημέρωση ως προς:
 - ➔ τον σκοπό της δράσης,
 - ➔ το είδος του υλικού που θα καταγραφεί
 - ➔ τον τρόπο και τα μέσα διάθεσής του (π.χ. ψηφιακή πλατφόρμα, δημόσιες παρουσιάσεις, μέσα κοινωνικής δικτύωσης),
 - ➔ τη διάρκεια διατήρησης και την ευθύνη διαχείρισής του από τον φορέα υλοποίησης.

Ο αφηγητής **διατηρεί το δικαίωμα να ανακαλέσει τη συναίνεσή του** ανά πάσα στιγμή, ακόμα και μετά την καταγραφή, εφόσον το υλικό δεν έχει δημοσιοποιηθεί.

Προστασία προσωπικών δεδομένων

Η επεξεργασία του υλικού πρέπει να είναι συμβατή με τον **Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων (GDPR)** και με την εθνική νομοθεσία. Αυτό συνεπάγεται:

- *Τήρηση ασφαλούς αρχείου των συνεντεύξεων και των προσωπικών στοιχείων, με πρόσβαση μόνο σε εξουσιοδοτημένα πρόσωπα.*
- *Επεξεργασία, χρήση ή δημοσιοποίηση του υλικού μόνο για τον σκοπό που έχει συμφωνηθεί.*
- *Ειδική μέριμνα για περιπτώσεις όπου αναφέρονται ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, όπως πολιτικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις, οικογενειακές τραγωδίες, στοιχεία τρίτων προσώπων.*
- *Ανωνυμία και επιλογή ορατότητας.*

Ο αφηγητής μπορεί να επιλέξει επίπεδο ορατότητας της μαρτυρίας του:

- να αναφέρεται με το πλήρες όνομά του,
- μόνο με το μικρό του όνομα ή ψευδώνυμο,
- ή να παραμείνει ανώνυμος (χωρίς εικόνα, με αλλοίωση φωνής ή παρουσίαση αποσπασμάτων σε τρίτο πρόσωπο).

Σε κάθε περίπτωση, **ο φορέας υλοποίησης φέρει την ευθύνη** να διασφαλίσει ότι η αξιοπρέπεια, η βούληση και η ιδιωτικότητα του συμμετέχοντος προστατεύονται πλήρως.

Επικοινωνία με οικογένειες

Σε αρκετές περιπτώσεις, ιδιαίτερα σε επαρχιακές περιοχές ή όταν ο αφηγητής είναι ηλικιωμένος, η πρόσβαση στο πρόσωπο που μας ενδιαφέρει συνήθως περνά αναγκαστικά μέσα από την οικογένειά του. Ζητούμενο στην προκειμένη περίπτωση είναι η **σωστή και διακριτική επικοινωνία με τα συγγενικά πρόσωπα** καθώς αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για τη θετική έκβαση της διαδικασίας.

Η προσέγγιση οφείλει να βασίζεται με τα εξής χαρακτηριστικά:

- **Ενημέρωση με σαφήνεια και ειλικρίνεια** ως προς το ποιος είναι ο φορέας, ποιος είναι ο σκοπός της δράσης και τι ακριβώς περιλαμβάνει η συμμετοχή του μέλους της οικογένειας.
- **Καθησυχασμός πιθανών ανησυχιών**, ιδίως σε σχέση με τη δημοσιότητα, τη χρήση του υλικού και την προστασία της ιδιωτικότητας του αφηγητή. Η εμπειρία δείχνει ότι πολλές επιφυλάξεις αίρονται όταν παρέχεται εμπιστοσύνη και πλήρης εικόνα του πλαισίου.
- **Σεβασμός στον ρόλο της οικογένειας ως ενδιάμεσου φορέα εμπιστοσύνης**, χωρίς όμως να μετατρέπεται σε μοχλός πίεσης προς τον συνεντευξιζόμενο. Η παρουσία αυτή οφείλει να είναι υποστηρικτική και όχι παρεμβατική.

Η επιτυχής επικοινωνία με το οικογενειακό περιβάλλον δεν αποτελεί τυπικό βήμα, αλλά ένα ουσιαστικό εργαλείο για την οικοδόμηση ενός πλαισίου συνεργασίας και εμπιστοσύνης, το οποίο θα προστατεύει τον αφηγητή και θα ενισχύει τη συνολική αποδοχή δράσης από την κοινότητα.

4. Διεξαγωγή συνεντεύξεων

Τεχνικές συνέντευξης: αφήγηση, ενεργητική ακρόαση

Η προφορική ιστορία βασίζεται στην αφήγηση και δεν απαντά απλώς σε ερωτήσεις· αφηγείται μια εμπειρία, μια διαδρομή, έναν ολόκληρο κόσμο. Για να αποτυπωθεί αυτή η αφήγηση με πληρότητα και σεβασμό, απαιτείται η **εφαρμογή συγκεκριμένων τεχνικών**, οι οποίες ενισχύουν την αυθεντικότητα και τη ροή του λόγου.

Αφήγηση

Η αφήγηση δεν είναι παράθεση γεγονότων με χρονολογική σειρά. Είναι δομημένος προφορικός λόγος με υποκείμενη συναισθηματική και νοηματική συνέχεια. Για να ενθαρρύνουμε τον αφηγητή να αφηγηθεί, όχι απλώς να απαντήσει, είναι σημαντικό:

Ενεργητική ακρόαση

Η ενεργητική ακρόαση αποτελεί βασικό εργαλείο στην προφορική ιστορία. Ο συνεντευξιαστής δεν είναι ουδέτερος ή παθητικός. Αντίθετα, με σώμα, βλέμμα, στάση και λόγο δείχνει ότι ακούει, κατανοεί και σέβεται:

- **Επαναλαμβάνουμε ή παραφράζουμε** σημεία της αφήγησης για να επιβεβαιώσουμε την κατανόηση: «Αν κατάλαβα σωστά, εκείνη την περίοδο...»
- **Ανταποκρινόμαστε συναισθηματικά με διακριτικότητα** χωρίς να προσθέτουμε τις δικές μας ερμηνείες: «Ακούγεται σαν μια δύσκολη στιγμή...»
- **Αποφεύγουμε την κριτική ή τον σχολιασμό** των γεγονότων ή των επιλογών που περιγράφονται.

Η ενεργητική ακρόαση δεν λειτουργεί μόνο ως τεχνική. Δημιουργεί συνθήκες εμπιστοσύνης και αποδοχής, απαραίτητες για την ανάδυση βαθύτερων, συχνά δύσκολων, βιωμάτων.

Προτεινόμενα ερωτήματα, ανά θεματική

Η επιλογή των ερωτήσεων είναι καθοριστική για τη ροή και το περιεχόμενο της συνέντευξης. Τα ερωτήματα πρέπει να είναι ανοιχτά, σαφή και προσαρμοσμένα στην προσωπικότητα και τις εμπειρίες του αφηγητή. Δεν λειτουργούν ως ερωτηματολόγιο αλλά ως μια πυξίδα αφήγησης, δίνοντας ερέθισμα για αναστοχασμό, συναίσθημα και μνήμη.

Ακολουθούν ενδεικτικές θεματικές θεματικές ενότητες με ερωτήσεις που μπορούν να αξιοποιηθούν:

1. Καταγωγή και οικογενειακή μνήμη

- i. Πως ήταν η καθημερινότητα στην κοινότητα όπου μεγαλώσατε;
- ii. Ποιες ήταν οι βασικές δραστηριότητες ή επαγγέλματα των κατοίκων;
- iii. Ποιες συνήθειες έχουν αλλάξει και ποιες διατηρούνται;

2. Καθημερινή ζωή και εργασία

- i. Πώς ήταν η καθημερινότητα στην κοινότητα όπου μεγαλώσατε;
- ii. Ποιες ήταν οι βασικές δραστηριότητες ή επαγγέλματα των κατοίκων;
- iii. Ποιες συνήθειες έχουν αλλάξει και ποιες διατηρούνται;

3. Παραδόσεις, ήθη και πολιτισμικές πρακτικές

- i. Υπήρχαν έθιμα, γιορτές ή τελετές που είχαν ιδιαίτερη σημασία;
- ii. Τι ρόλο έπαιζαν η μουσική, ο χορός, η θρησκεία ή οι τοπικές αφηγήσεις στην καθημερινή ζωή;
- iii. Ποια στοιχεία του πολιτισμού θεωρείτε σημαντικό να διατηρηθούν;

4. Μεταβολές και ιστορικές εμπειρίες

- i. Υπήρξαν γεγονότα που επηρέασαν καθοριστικά τη ζωή της κοινότητας ή της οικογένειάς σας;
- ii. Τι δυσκολίες αντιμετωπίστηκαν στο παρελθόν;
- iii. Πώς βιώθηκαν αλλαγές στον τόπο, στην εργασία ή στον τρόπο ζωής;

5. Ταυτότητα και συλλογική μνήμη

- i. Τι σημαίνει για εσάς η έννοια του «ανήκειν»;
- ii. Υπάρχουν στοιχεία που θεωρείτε πως χαρακτηρίζουν την ταυτότητα του τόπου ή της ομάδας σας;
- iii. Τι θα θέλατε να θυμούνται οι επόμενες γενιές;

Δύσκολες ή φορτισμένες μαρτυρίες

Η προφορική ιστορία συχνά φέρνει στο φως εμπειρίες που συνδέονται με απώλεια, βίαιες μετακινήσεις, κοινωνικό αποκλεισμό, φτώχεια ή άλλες τραυματικές εμπειρίες. Αυτές οι μαρτυρίες, αν και πολύτιμες ιστορικά, απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή και δεοντολογική ευαισθησία κατά την καταγραφή και διαχείρισή τους.

1. Σεβασμός στο όριο του αφηγητή. Ο αφηγητής έχει πάντοτε το δικαίωμα:

- i. να μην απαντήσει σε ερώτηση,
- ii. να σταματήσει την αφήγηση σε οποιοδήποτε σημείο,
- iii. να ζητήσει την αφαίρεση συγκεκριμένου αποσπάσματος πριν ή μετά την καταγραφή.

Ο ρόλος του συνεντευξιαστή δεν είναι να επιμείνει, αλλά να προσφέρει ασφάλεια και να αποδεχθεί το όριο που θέτει ο αφηγητής.

2. Διακριτική υποστήριξη κατά τη διάρκεια της αφήγησης. Όταν η αφήγηση γίνεται συναισθηματικά φορτισμένη.

- i. Αφήνουμε χρονικά περιθώρια σιωπής.
- ii. Δεν σχολιάζουμε ή ερμηνεύουμε την εμπειρία.
- iii. Δεν μετακινούμε αμέσως τη συζήτηση σε άλλο θέμα· επιτρέπουμε την επεξεργασία της στιγμής.
- iv. Η ανθρώπινη παρουσία, χωρίς βιασύνη ή αμηχανία, είναι συχνά επαρκής στήριξη.

3.Επεξεργασία και παρουσίαση του υλικού. Κατά την επεξεργασία του υλικού:

- i. Εξετάζουμε προσεκτικά αν κάποια αποσπάσματα εκθέτουν τον αφηγητή ή τρίτα πρόσωπα.
- ii. Διασφαλίζουμε ότι το τελικό αποτέλεσμα δεν εργαλειοποιεί τη μαρτυρία για συναισθηματικό εντυπωσιασμό.
- iii. Σε περιπτώσεις μαρτυριών που αγγίζουν ευαίσθητες ταυτότητες, βία ή απώλεια, ενδέχεται να ζητηθεί εκ νέου επιβεβαίωση από τον αφηγητή για τη δημόσια προβολή τους.

4.Ηθικό χρέος και ευθύνη. Οι δύσκολες αφηγήσεις δεν αποτελούν απλώς τεκμήρια· αποτελούν πράξεις εμπιστοσύνης. Ο τρόπος με τον οποίο θα τις διαχειριστούμε θα καθορίσει όχι μόνο την ποιότητα του έργου, αλλά και τη θεσμική μας αξιοπιστία ως φορέας που σέβεται τη μνήμη και την ευαλωτότητα του άλλου.

5. Τεχνικός εξοπλισμός

Η τεχνική ποιότητα της καταγραφής δεν έχει απλώς λειτουργική σημασία αλλά συνδέεται με το κύρος, την ευχρηστία και την μελλοντική αξιοποίηση του υλικού. Η σωστή επιλογή και χρήση του εξοπλισμού εξασφαλίζει ότι η μαρτυρία αποτυπώνεται καθαρά, χωρίς τεχνικά προβλήματα που θα μπορούσαν να την υπονομεύσουν.

Βασικός εξοπλισμός καταγραφής

Για μια βασική, αλλά και αποτελεσματική καταγραφή απαιτούνται τα εξής:

- **Κάμερα ή κινητό τηλέφωνο** με δυνατότητα λήψης βίντεο υψηλής ευκρίνειας (τουλάχιστον Full HD – 1920x1080).
- **Εξωτερικό μικρόφωνο**, τύπου πέτου ή shotgun, για καθαρή λήψη ήχου. Η χρήση του είναι πολύ σημαντική, καθώς ο ήχος συνήθως είναι πιο σημαντικός από την εικόνα.
- **Τρίποδο** για σταθερή λήψη χωρίς κραδασμούς.
- **Φωτισμός**: αν δεν υφίσταται φυσικό φως, είναι δυνατή η χρήση βασικών φωτιστικών LED, ρυθμιζόμενης έντασης.
- **Εφεδρικές κάρτες μνήμης και μπαταρίες**, για αποφυγή διακοπής κατά τη διάρκεια της καταγραφής.

Εν ολίγοις, η καταγραφή δύναται να γίνει με σύγχρονα smartphones, εφόσον υποστηρίζονται από κατάλληλο μικρόφωνο και σταθερή βάση.

Πρακτικές οδηγίες

- Επιλογή ήσυχου και φωτεινού χώρου, χωρίς θορύβους ή οπτικά στοιχεία που αποσπούν την προσοχή.
- Τοποθέτηση της κάμερας σε ευθεία με το βλέμμα του αφηγητή, χωρίς υπερβολικό κοντινό ή απομακρυσμένο πλάνο.
- Επιτακτική ή δοκιμή ήχου και εικόνας πριν ξεκινήσει η συνέντευξη.
- Έλεγχος του μικροφώνου ότι είναι σωστά τοποθετημένο και σταθερό.

Τεκμηρίωση αρχείου

Μετά την καταγραφή:

- Αντίγραφα ασφαλείας του υλικού σε 2 τουλάχιστον μέσα (π.χ. σκληρός δίσκος και cloud)
- Καταχώρηση βασικών μεταδεδομένων για κάθε αρχείο: όνομα αφηγητή, ημερομηνία καταγραφής, τόπος, διάρκεια, θεματική ενότητα.
- Ονομασία του κάθε αρχείου με αφή και σταθερό τρόπο, π.χ. 2026_09_ΟΝΟΜΑΑΦΗΓΗΤΗ_ΘΕΜΑ.mp4.

Η τεχνική αρτιότητα δεν απαιτεί εξειδίκευση ή υψηλό κόστος. Όμως απαιτεί συνέπεια, προετοιμασία και βασική εξοικείωση με τα μέσα. Οπότε διασφαλίζεται ότι οι αφηγήσεις δεν θα χαθούν, θα είναι προσβάσιμες με ποιότητα και άρα θα μπορούν να αξιοποιηθούν τόσο σε εκπαιδευτικό και πολιτιστικό πλαίσιο.

6. Επεξεργασία και τεκμηρίωση

Η σωστή οργάνωση και επεξεργασία είναι τα βήματα που θα μετατρέψουν μια απλή κουβέντα σε ένα πολύτιμο ιστορικό ντοκουμέντο. Μόνο αν φροντίσουμε το υλικό με σεβασμό, θα μπορέσει αυτή η μαρτυρία να ταξιδέψει στον χρόνο και να αξιοποιηθεί από τις επόμενες γενιές.

Οργάνωση υλικού

Αφού γίνει η καταγραφή, το παραχθέν υλικό πρέπει να ταξινομηθεί με τρόπο που να διευκολύνει τόσο την πρόσβαση όσο και την αρχειοθέτηση. Πιο συγκεκριμένα:

1. Δημιουργία φακέλων ανά αφηγητή, που περιλαμβάνει:

- i. Το βίντεο
- ii. Σημειώσεις
- iii. Φόρμα συναίνεσης και βασικά μεταδεδομένα (όνομα, ημερομηνία, θεματική κ.ά.).

2.Καταγραφή μιας σύντομης περιγραφής του περιεχομένου

ι.Π.χ. «αφήγηση για την καθημερινότητα στη πόλη στη μεταπολεμική περίοδο του 1950»

3.Επισύναψη πρακτικών πληροφοριών για τη διάρκεια, την ποιότητα ήχου/εικόνας κ.λπ.

Στόχος είναι η σωστή οργάνωση, η οποία θα εξυπηρετεί τόσο την εσωτερική τεκμηρίωση όσο και την μελλοντική επαναχρησιμοποίηση του υλικού (π.χ. σε μουσεία, πλατφόρμες, εκπαιδευτικά προγράμματα).

Βασική επεξεργασία (μοντάζ)

Η επεξεργασία του βίντεο αποσκοπεί στη διατήρηση της αυθεντικότητας, χωρίς να αλλιώνει ή να παρερμηνεύει την φυσικότητα και τον λόγο του αφηγητή. Σκοπός του μοντάζ είναι:

- Να γίνει αφαίρεση περιττών πάυσεων ή τεχνικών προβλημάτων, χωρίς να παραβιάζεται η συνοχή του λόγου.
- Να προστεθούν όπου χρειάζεται εισαγωγικά και καταληκτικά στοιχεία (π.χ. τίτλοι, ημερομηνία, λογότυπα κ.λπ.).
- Να ενσωματωθούν εικόνες, παλιά έγγραφα ή πλάνα του τόπου, ώστε να ενισχυθεί η αφηγηματική σύνδεση, με σεβασμό πάντα στο κεντρικό περιεχόμενο.

Υποτιτλισμός και μεταφράσεις

Ο υποτιτλισμός εξυπηρετεί σκοπούς προσβασιμότητας και διάδοσης. Ιδιαίτερα σημαντικός όταν το υλικό πρόκειται να προβληθεί σε ευρύτερο ή διεθνές κοινό. Επομένως:

- Οι υπότιτλοι πρέπει να είναι ακριβείς, ευανάγνωστοι και πιστοί στο ύφος της ομιλίας.
- Η μετάφραση (π.χ. στα αγγλικά) να διατηρεί την έννοια, το συναίσθημα και τον ρυθμό της αφήγησης.

Η επεξεργασία πέραν της τεχνικής διαδικασίας, αποτελεί πράξη ερμηνείας και φροντίδας απέναντι στην ανθρώπινη μαρτυρία. Ο τρόπος με τον οποίο θα παρουσιαστεί καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον αντίκτυπό της

7. Ψηφιακή προβολή και πολιτιστικός τουρισμός

Η ψηφιοποίηση και η δημόσια διάθεση προφορικών μαρτυριών αποτελούν εργαλείο πολιτισμικής ενδυνάμωσης και σύνδεσης της ιστορίας με το παρόν, κυρίως όταν εντάσσονται σε στρατηγικές πολιτιστικού τουρισμού.

Αξιοποίηση των ιστοριών σε ψηφιακές πλατφόρμες

Η δημιουργία ψηφιακών πλατφόρμων με στόχο την ενσωμάτωση των προφορικών ιστοριών (σε μέσα όπως ιστοσελίδα, διαδραστικό χάρτη, YouTube, κοινωνικά δίκτυα κλπ.), καθιστούν τις τελευταίες σημαντικές καθώς:

- ➔ Ενισχύουν τη βιωσιμότητα του έργου, καθώς είναι διαρκώς προσβάσιμες
- ➔ Επιτρέπουν την εκπαιδευτική και ερευνητική χρήση του υλικού
- ➔ Συμβάλλουν στην ενίσχυση και αναγνώριση της τοπικής κοινότητας, εντός και εκτός συνόρων

Με τα παραπάνω συνεπάγεται πως η παρουσίασή τους πρέπει να είναι σαφής, καλαίσθητη και οργανωμένη με θεματικές κατηγορίες ή γεωγραφικά φίλτρα για την καλύτερη και ευκολότερη πλοήγηση.

Τοπικές πρακτικές και τουριστική αφήγηση

Η ένταξη προφορικών μαρτυριών και σε αφήγηση προορισμού (destination storytelling) μπορεί να προσφέρει τα παρακάτω:

- ➔ Αυθεντικό πολιτιστικό περιεχόμενο που διαφοροποιεί τον προορισμό από εμπορικές ή γενικευμένες αφηγήσεις.
- ➔ Προσωπικές ιστορίες που συγκινούν, δημιουργώντας νοηματική σύνδεση μεταξύ επισκέπτη και τόπου.

Υλικό που μπορεί να ενσωματωθεί σε τοπικούς περιηγητικούς χάρτες, QR διαδρομές, μουσειακές δράσεις ή πολιτιστικά φεστιβάλ.

8. Εκπαιδευτική και κοινοτική αξιοποίηση

Η προφορική ιστορία συνδέει την καταγραφή του παρελθόντος με την ενεργοποίησή του στο σήμερα. Μέσα από την αξιοποίησή του σε σχολεία και κοινότητες, το ιστορικό υλικό μετασχηματίζεται, μετατρέποντας τη μνήμη σε ένα ζωντανό εργαλείο μάθησης, διαλόγου και ενδυνάμωσης.

Σχολεία και εκπαιδευτικά προγράμματα

Οι μαρτυρίες μπορούν να αξιοποιηθούν:

- Ως ιστορικές πηγές, σε μαθήματα τοπικής ή νεότερης ιστορίας.
- Σε εργαστήρια μνήμης, όπου οι μαθητές αναλύουν, σχολιάζουν ή δραματοποιούν αποσπάσματα.
- Σε δράσεις διαγενεακής μάθησης, με προσκλήσεις αφηγητών στις τάξεις ή ψηφιακή ανταλλαγή εμπειριών.

Η χρήση προφορικών αφηγήσεων ενισχύει τη συμμετοχική, βιωματική και κριτική μάθηση όπως επίσης και το διάλογο μεταξύ των γενεών.

Μουσεία, βιβλιοθήκες και πολιτιστικοί φορείς

- Οι μαρτυρίες μπορούν να εκτεθούν σε εκθέσεις, τοπικά αρχεία ή διαδραστικά περιβάλλοντα (όπως οθόνες προβολής, χάρτες κ.λπ.)
- Αποτελούν βάση για θεματικές εκδηλώσεις ή αφηγήσεις πολιτιστικής ταυτότητας μιας περιοχής
- Μπορούν να συνοδεύσουν αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς, δίνοντας φωνή σε αυτά που δεν καταγράφονται αλλιώς

Κοινότητα

Η αξιοποίηση του υλικού εντός της ίδιας της κοινότητας:

- Ενισχύει τη συλλογική μνήμη και την αίσθηση της συνέχειας
- Δημιουργεί ευκαιρίες για συμμετοχή, αναγνώριση και επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας.
- Λειτουργεί ως εργαλείο κοινωνικής συνοχής και διαλόγου, ιδίως σε τόπους με ιστορικές μετακινήσεις, προσφυγικό παρελθόν και πολυπολιτισμικότητα.

9. Παραδείγματα

Η καταγραφή προφορικής ιστορίας, όταν σχεδιάζεται μεθοδικά και υλοποιείται με συνέπεια, παράγει αποτελέσματα με πολλαπλό κοινωνικό και πολιτισμικό αντίκτυπο. Παρακάτω παρουσιάζονται τέσσερις πρακτικές εφαρμογές του πεδίου (δύο από τον ευρωπαϊκό χώρο και δύο από τον διεθνή) που ξεχωρίζουν για την ποιότητα τεκμηρίωσης, τη συμμετοχή των κοινοτήτων και τη μακροχρόνια αξιοποίηση των αποτελεσμάτων τους.

● **British Library – Oral History Collections (Λονδίνο)**[2]: Η Βρετανική Βιβλιοθήκη διαθέτει μία από τις πλέον εκτεταμένες συλλογές προφορικής ιστορίας παγκοσμίως, με περισσότερες από 70.000 καταγραφές. Το πρόγραμμα καλύπτει θεματικές όπως εργασία, ταυτότητα, μετανάστευση, καθημερινή ζωή, κοινότητες και φύλο. Οι καταγραφές ακολουθούν ενιαίο δεοντολογικό πρωτόκολλο, με έγγραφη συναίνεση, πλήρη τεκμηρίωση και καταγραφή μεταδεδομένων. Η συλλογή χρησιμοποιείται ενεργά σε μουσειακές εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, ερευνητικά έργα, καθώς και στη δημόσια ιστορία. Το αρχείο είναι προσβάσιμο στο κοινό μέσω της πλατφόρμας Sound & Moving Image Catalogue.

● **Memoro – The Bank of Memories (Τορίνο)**[3]: Το Memoro είναι ένα συμμετοχικό ψηφιακό αρχείο προφορικών μαρτυριών από ανθρώπους άνω των 60 ετών. Στόχος του είναι η διατήρηση της μνήμης του 20ού αιώνα μέσα από καθημερινές αφηγήσεις. Το εγχείρημα αναπτύχθηκε με τη χρήση ελαφρού εξοπλισμού (κυρίως κάμερες χειρός ή κινητά τηλέφωνα) και βασίζεται σε ανοιχτό μοντέλο συμμετοχής. Το υλικό οργανώνεται σε θεματικές (οικογένεια, εργασία, πόλεμος, μετανάστευση, γιορτές, μαγειρική, τεχνικές), και προσφέρεται δωρεάν μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας. Η πρωτοτυπία του έργου έγκειται στη σύνδεση μικρών προσωπικών ιστοριών με τη διαμόρφωση μιας ανεπίσημης συλλογικής ευρωπαϊκής μνήμης.

● **Life Stories of Montrealers Displaced by War, Genocide and Other Human Rights Violations – Canada (Μόντρεαλ)**[4]: Το πρόγραμμα κατέγραψε τις αφηγήσεις ζωής περισσότερων από 500 προσφύγων και μεταναστών που είχαν βιώσει πολέμους, εθνοκαθάρσεις ή σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συμμετείχαν κοινότητες από τη Ρουάντα, την Καμπότζη, τη Βοσνία, καθώς και Εβραίοι επιζώντες του Ολοκαυτώματος. Η μεθοδολογία συνδύασε προφορική ιστορία, κοινωνική εργασία και κοινοτική συμμετοχή. Το έργο αξιοποιήθηκε σε σχολεία, ψηφιακά αρχεία, δημόσιες τέχνες και ντοκιμαντέρ. Ξεχωρίζει για τον διαθεματικό χαρακτήρα του και για την ανάδειξη της προφορικής μαρτυρίας ως εργαλείου ένταξης, αναγνώρισης και ιστορικής αποκατάστασης.

[2] <https://www.bl.uk/about/projects/national-life-stories>, <https://blogs.bl.uk/sound-and-vision/oral-history/>

[3] <http://www.memoro.org/>

[4] <https://storytelling.concordia.ca/>

● **Archivio delle Memorie Migranti – AMM (Ιταλία)**[5]: Το Archivio delle Memorie Migranti (Αρχείο Μεταναστευτικών Μνημών) είναι μία ανεξάρτητη πολιτιστική πρωτοβουλία που συγκεντρώνει, διατηρεί και αναδεικνύει προσωπικές αφηγήσεις μεταναστών στην Ιταλία. Το AMM λειτουργεί τόσο ως ψηφιακό όσο και ως φυσικό αρχείο, και εστιάζει στην παραγωγή προφορικών μαρτυριών, φωτογραφικών πορτρέτων, ηχητικών αφηγήσεων και ντοκιμαντέρ μικρού μήκους. Το έργο ακολουθεί συμμετοχική μεθοδολογία, όπου οι ίδιοι οι μετανάστες συμμετέχουν στη διαδικασία τεκμηρίωσης, επεξεργασίας και παρουσίασης του υλικού. Οι αφηγήσεις αξιοποιούνται σε κοινοτικές δράσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα και μουσειακές παρουσιάσεις. Το AMM εστιάζει ιδιαίτερα στη διασταύρωση βιωμάτων με ζητήματα ταυτότητας, μνήμης, κοινωνικής ορατότητας και δικαιωμάτων. Η πρωτοτυπία του έργου έγκειται στον βιωματικό χαρακτήρα της τεκμηρίωσης και στη χρήση της προφορικής ιστορίας ως εργαλείου ενδυνάμωσης υποεκπροσωπούμενων ομάδων στον δημόσιο χώρο.

[5] <https://www.archiviomemoriemigranti.net/>

Δ. Επίλογος

Η προφορική ιστορία υπερβαίνει τα όρια μιας απλής ερευνητικής μεθόδου· αποτελεί μια ζωντανή διαδικασία που επαναφέρει την ανθρώπινη διάσταση στην καρδιά της ιστορίας. Κάθε αφήγηση είναι μια πράξη προσφοράς, όπου ο άνθρωπος ανοίγει την ψυχή του και ξανασυναντά το παρελθόν του, προσκαλώντας τον ακροατή σε αυτό το ταξίδι. Μέσα από αυτή τη συνάντηση, η προσωπική ιστορία μεταμορφώνεται σε συλλογικό κτήμα, φωτίζοντας τις αθέατες πλευρές της επίσημης ιστοριογραφίας.

Στην προφορική ιστορία, η διαδικασία είναι το ίδιο σημαντική με το αποτέλεσμα. Η αφήγηση λειτουργεί ως γέφυρα που ενώνει τους ανθρώπους μέσα από την εμπιστοσύνη και την αποδοχή. Επιτρέπει στον αφηγητή να δει τη ζωή του με νέα ματιά και να βρει νόημα στην πορεία του. Παράλληλα, καλεί τον ερευνητή να σταθεί δίπλα του με ανοιχτή καρδιά, έτοιμος να κατανοήσει μια διαφορετική πραγματικότητα.

Ιδιαίτερα για ανθρώπους που έχουν βιώσει αποκλεισμό, σιωπή, μη ορατότητα – γυναίκες, εργάτες, μετανάστες, πρόσφυγες, ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, ηλικιωμένους, κατοίκους αγροτικών περιοχών – η προφορική ιστορία δεν είναι απλώς μέθοδος. Είναι τρόπος να κατοικήσουν ξανά τον ιστορικό χρόνο. Να ακουστούν, όχι μόνο ως «πηγές», αλλά ως υποκείμενα. Να πουν «ήμουν κι εγώ εκεί» σε μια ιστορία που για χρόνια γράφτηκε χωρίς αυτούς. Το να μιλάς για το παρελθόν σου, όταν ποτέ δεν σου δόθηκε βήμα, δεν είναι απλώς μία πράξη μνήμης. Είναι μια πράξη αξιοπρέπειας.

Η προφορική ιστορία λειτουργεί ως πολύτιμος σύμμαχος της επίσημης ιστοριογραφίας, ολοκληρώνοντας την αφήγηση του παρελθόντος. Αναδεικνύει τον ρόλο του απλού ανθρώπου ως δημιουργού της ιστορίας – του ανθρώπου που βίωσε τον ξεριζωμό, τον αγώνα και την απώλεια. Ακόμα κι αν οι εμπειρίες αυτές παρέμειναν άγραφες, η μνήμη τους διασώζεται ακέραια. Εκεί που τελειώνουν τα έγγραφα, αναλαμβάνει η ανθρώπινη παρουσία, φυλάσσοντας την αλήθεια μέσα στον προφορικό λόγο και το βίωμα.

Πέρα από εργαλείο έρευνας, η προφορική ιστορία είναι μια πράξη βαθιάς επικοινωνίας. Μας μαθαίνει να πλησιάζουμε τον άλλον με ενσυναίσθηση, καταργώντας τις αποστάσεις. Μέσα από την προσεκτική ακρόαση, χτίζουμε γέφυρες κατανόησης που μας επιτρέπουν να συνδεθούμε με τον αφηγητή και να ανακαλύψουμε τη δική μας θέση μέσα στην κοινή ανθρώπινη εμπειρία.

Η ιστορία γίνεται έτσι ένα πεδίο όπου η μνήμη δεν είναι στατική, αλλά ζωντανή, συνεχώς διαπραγματεύσιμη. Ένα πεδίο όπου οι άνθρωποι ξαναπιάνουν τον λόγο και διεκδικούν την αφήγηση του παρελθόντος τους. Και αυτό, ίσως, είναι από τα πιο σημαντικά βήματα για να υπάρξει μια πιο δημοκρατική, πιο δίκαιη, πιο ανθρώπινη ιστορία.

Ε. Παράρτημα

ΕΝΤΥΠΟ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗΣ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ & ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Στοιχεία Προγράμματος/Έργου: Τίτλος Έργου:

_____ Φορέας

Υλοποίησης/Ερευνητής: _____

Ημερομηνία Συνέντευξης: //20____ Τόπος:

A. ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ. Εγώ, ο/η κάτωθι υπογεγραμμένος/η, δηλώνω ότι ενημερώθηκα πλήρως για τον σκοπό του παρόντος έργου καταγραφής προφορικής ιστορίας. Κατανοώ ότι η συμμετοχή μου είναι εθελοντική και ότι η συνέντευξη θα καταγραφεί με τεχνικά μέσα (βίντεο/ήχος).

Διατηρώ το δικαίωμα να διακόψω την αφήγηση οποιαδήποτε στιγμή, να αρνηθώ να απαντήσω σε ερωτήσεις ή να ζητήσω την αφαίρεση τμημάτων της συνέντευξης πριν τη δημοσιοποίησή της.

B. ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΡΟΒΟΛΗΣ & ΑΝΩΝΥΜΙΑΣ. Επιθυμώ τα στοιχεία μου να εμφανίζονται ως εξής (επιλέξτε ένα) :

- ☐ Επώνυμα: Να αναφέρεται το πλήρες ονοματεπώνυμό μου.
- ☐ Μικρό Όνομα / Ψευδώνυμο: Να αναφέρεται μόνο το μικρό μου όνομα ή το ψευδώνυμο: _____.
- ☐ Ανώνυμα: Να μην αναφέρεται κανένα στοιχείο ταυτότητας και να ληφθούν μέτρα για την απόκρυψη των χαρακτηριστικών μου (π.χ. αλλοίωση φωνής/εικόνας).

Γ. ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΧΡΗΣΗΣ. Συμφωνώ και παραχωρώ στον Φορέα Υλοποίησης το δικαίωμα χρήσης, επεξεργασίας, αποθήκευσης και προβολής του υλικού της συνέντευξης για τους παρακάτω σκοπούς:

- 1.Αρχειακή Φύλαξη: Διατήρηση στο ιστορικό αρχείο του φορέα.
- 2.Εκπαιδευτική & Ερευνητική Χρήση: Χρήση σε σχολεία, πανεπιστήμια, εργαστήρια μνήμης.
- 3.Πολιτιστική Προβολή: Χρήση σε μουσειακές εκθέσεις, ντοκιμαντέρ, εκδόσεις.
- 4.Δημόσια Διάθεση: Ανάρτηση σε ψηφιακές πλατφόρμες, ιστοσελίδες ή μέσα κοινωνικής δικτύωσης του φορέα.

(Προαιρετικά – Εάν ο αφηγητής θέλει να εξαιρέσει κάποια χρήση, το σημειώνει εδώ: _____)

Δ. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ (GDPR). Το υλικό θα διαχειριστεί σύμφωνα με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων και την εθνική νομοθεσία, με σεβασμό στην αξιοπρέπεια και την ιδιωτικότητά μου.

Ο/Η Αφηγητής/τρια

Ονοματεπώνυμο: _____ Τηλέφωνο/Email: _____

Υπογραφή: _____

Ο/Η Συνεντευξιαστής/τρια(Βεβαιώνω ότι έχω εξηγήσει τη διαδικασία και τους όρους)

Ονοματεπώνυμο: _____

Υπογραφή: _____

Σημειώσεις για τη χρήση της φόρμας (βάσει του εγχειριδίου):

- 1.Πότε υπογράφεται: Η φόρμα πρέπει να υπογράφεται πριν την έναρξη της καταγραφής, αφού έχει προηγηθεί προφορική ενημέρωση.
- 2.Ευαίσθητα Δεδομένα: Αν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ειπωθούν ιδιαίτερα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα ή τραυματικές εμπειρίες, μπορεί να ζητηθεί εκ νέου επιβεβαίωση ή υπογραφή συμπληρωματικής άδειας μετά το τέλος της εγγραφής.
- 3.Αντίγραφα: Καλό είναι να υπάρχουν δύο αντίτυπα, ένα για το αρχείο του φορέα και ένα για τον αφηγητή.

Βιβλιογραφία

Clark, M. M. (2010). Case Study: Field Notes on Catastrophe: Reflections on the September 11, 2001, Oral History Memory and Narrative Project. Στο D. A. Ritchie, The Oxford Handbook of Oral History (σσ. 255–264). Oxford: Oxford University Press.

Keightley, E., & Pickering, M. (2013). Research Methods for Memory Studies. Edinburgh: Edinburgh University Press. Ανάκτηση από <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1gOb78k>

Reynolds, B. M. (2024). What's so Critical About Critical Oral History? The Oral History Review, σσ. 47–69.

Sheftel, A., & Zembrzycki, S. (2016). Who's Afraid of Oral History? Fifty. The Oral History Review, 43(2), σσ. 338–366. doi:<https://doi.org/10.1093/ohr/ohw071>

Μποντζονβή, Χ., & Θανοπούλου, Ά. (2002). Προφορική Ιστορία στην Ελλάδα: Εμπειρίες, Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ).

«Εδώ που μεγαλώσαμε»

Το παρόν εγχειρίδιο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του έργου «ΕΔΩ ΠΟΥ ΜΕΓΑΛΩΣΑΜΕ», με στόχο να διασώσει αυτές τις πολύτιμες αφηγήσεις πριν χαθούν στο πέρασμα του χρόνου. Απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, νέους, πολιτιστικούς συλλόγους και κάθε ενεργό πολίτη που επιθυμεί να συμβάλει στη διατήρηση της τοπικής ιστορίας.

Στις σελίδες του θα βρείτε: * Πρακτικά βήματα για την οργάνωση και καταγραφή προφορικών μαρτυριών. * Οδηγίες για τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης με τους ηλικιωμένους αφηγητές. * Τρόπους αξιοποίησης των ιστοριών για την εκπαίδευση και την ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας του τόπου μας.

Σε μια εποχή που η τεχνολογία τρέχει, η ανθρώπινη φωνή παραμένει ο πιο αυθεντικός δεσμός με τις ρίζες μας. Ας την ακούσουμε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Με την οικονομική υποστήριξη και την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού

EduQuest.